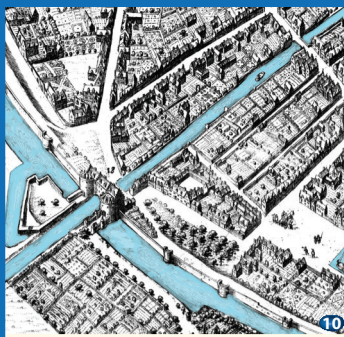


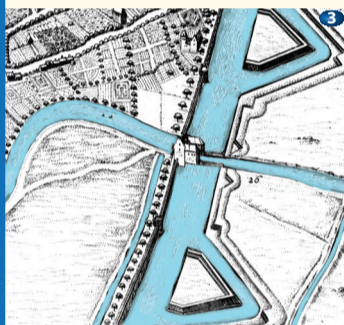
Si la Senne a disparu du paysage urbain suite à son voûtement dans la seconde moitié du XIX^e siècle, elle a pourtant marqué durablement le centre-ville. Indissociable des origines de Bruxelles, où une activité portuaire est attestée dès le XI^e siècle, la rivière joue un rôle majeur tant dans l'urbanisme que dans les activités artisanales et industrielles. C'est aussi une voie navigable importante avant la mise en service du canal de Willebroek en 1861.

Hoewel de Zenne sinds haar overwelving in de tweede helft van de 19de eeuw uit het stadslandschap verdween, heeft ze toch haar stempel gedrukt op de binnenstad. De rivier, onlosmakelijk verbonden met de oorsprong van de stad, die in de 11de eeuw reeds een bescheiden havenactiviteit kende, was dan ook van groot belang voor de stadsontwikkeling en voor diverse artisanale en industriële activiteiten. Bovendien was ze – tot de ingebruikname van het kanaal van Willebroek in 1861 – eveneens een belangrijke bevaarbare waterloop.



Légende - Legende

- 1 L'île Saint-Géry
Het Sint-Gorikseiland
- 2 L'île d'Overmolen
Het Overmoleneiland
- 3 La Grande Écluse
De Grote Spuy
- 4 La Petite Écluse
De Kleine Spuy
- 5 Oude Spuy (couverture)
Oude Spuy (omslag)
- 6 Bras de la Senne restitué
Gereconstrueerde Zennearm
- 7 Viviers à poissons mis au jour en 1999
Visvijvers blootgelegd in 1999
- 8 Pont des Vanniers
Mandenmakersbrug
- 9 Pont Neuf
Nieuwbrug
- 10 Porte de Laeken
Lakensepoort



Wandeling langs de Senne
 Circuit de la Senne

SERVICE PUBLIC RÉGIONAL DE BRUXELLES
 GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

www.monument.lirisnet.be
 E.R./V.U. : Arlette VERKRUYSSEN
 Bruxelles Développement urbain
 rue du Progrès, 80 - 1035 Bruxelles
 Brussel Stedelijk Ontwikkeling
 Vooruitgangstraat, 80 - 1035 Brussel
 Design by DMS - Ed. 2014

Le parcours

A Aménagée par l'homme dès le Moyen Âge, la Senne compte plusieurs bras et méandres, artificiels ou naturels. Dans le périmètre de la ville du XIV^e siècle (actuel Pentagone), le bras principal s'écoule depuis le boulevard Poincaré jusqu'au boulevard d'Anvers. Son tracé suit les boulevards M. Lemonnier, J. Anspach et E. Jacquain. Un bras secondaire (ou « Senne de Ransfort ») entre en ville au niveau de la porte de Ninove et rejoint le bras principal près de la place Saint-Géry. Un tronçon de moindre importance, la Petite Senne (ou « Sennette »), relie la Senne et la Senne de Ransfort. La rivière peut être franchie grâce à une dizaine de ponts principaux (pont Neuf, pont des Vanniers, pont de la Carpe, Oude Spuy...) et diverses passerelles.



La Senne vue par Van Moer, vers 1870
 De Zenne, Van Moer, omstreeks 1870

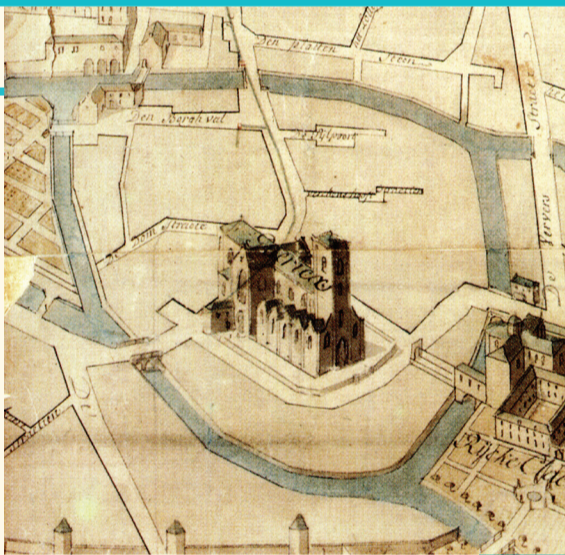


Het verloop

De Zenne, geëxploiteerd door de mens vanaf de middeleeuwen, telde verscheidene – al dan niet artificiële – zijarmen en meanders. Binnen de grenzen van de 14de-eeuwse stad (de huidige Vijfhoek), stroomde de hoofdarm vanaf de Poincarélaan tot aan de Antwerpselaan. Haar tracé volgde de M. Lemonnierlaan, de J. Anspachlaan en de E. Jacquainlaan. Een zijarm ("de Ransvoortzenne") stroomde de stad binnen ter hoogte van de Ninoofsepoort en vervoegde zich met de hoofdarm nabij het Sint-Goriksplein. Een andere, minder belangrijke aftakking, de Kleine Zenne (of "Zenneken") verbond de Zenne met de Ransvoortzenne. Dankzij een tiental hoofdbridgen (Nieuwbrug, Mandenmakersbrug, Karperbrug, Oude Spuy,...) en diverse kleinere brugjes kon men de rivier kruisen.

Les îles

Les dérivations et autres biefs réalisés pour diverses activités (moulins, brasseries, blanchisseries...) modifient sensiblement certains quartiers intra-muros. Les différents bras de la Senne forment deux îles principales dans le Pentagone. La plus importante, l'île Saint-Géry (ou « Grande Île »), doit son nom à l'église Saint-Géry qui en occupe le centre jusqu'à la fin du XVIII^e siècle. Sur le site de l'ancien couvent des Riches-Clares (place Saint-Géry 23), un tronçon de la rivière a été restitué après la mise au jour, en 1985, de deux murs de quai et d'un bras canalisé. Plus au sud, l'île d'Overmolen (ou « Petite Île »), proche de l'église Notre-Dame de Bon Secours, est localisable à hauteur de l'actuelle place Fontainas.



L'île Saint-Géry ou « Grande Île », 1750
 Sint-Gorikseiland of "Groot Eiland", 1750

De eilanden

Aftakkingen en kanaaltjes voor diverse activiteiten (molens, brouwerijen, blekerijen,...) wijzigden het uitzicht van sommige intra-muros wijken aanzienlijk. De verschillende zijarmen van de Zenne vormden twee belangrijke eilanden in de Vijfhoek. Het belangrijkste, het Sint-Gorikseiland (of het "Groot Eiland"), dankte haar naam aan de Sint-Gorikskerk die tot aan het einde van de 18de eeuw in het midden van het eiland stond. Ter hoogte van de site van het voormalige rijkeklarenklooster (Sint-Goriksplein 23), werd in 1985 een deel van de rivier gereconstrueerd na het blootleggen van twee kaaimuren en een gekanaliseerde zijarm. Meer zuidwaarts, niet ver van de Onze-Lieve-Vrouw Van Goede bijstandkerk bevond zich het Overmoleneiland (of het "Klein Eiland"), dat ter hoogte van het huidige Fontainasplein lag.



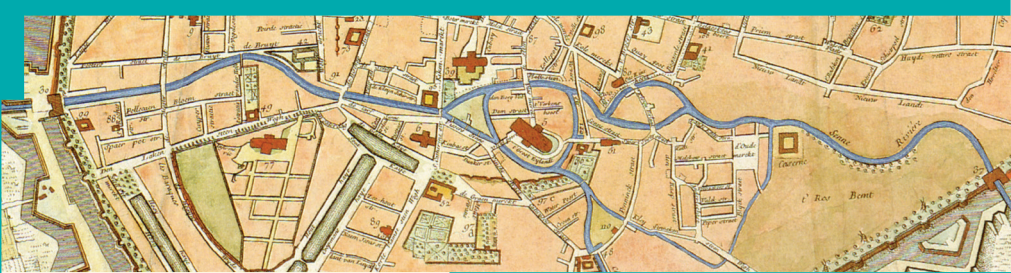
Site de l'ancien couvent des Riches-Clares
 Site van het rijkeklarenklooster

L'île Saint-Géry & l'île d'Overmolen
 Het Sint-Gorikseiland en het Overmoleneiland

Bras principal & secondaires
 Hoofdarm en zijarmen



L. Ghémar, 1867



Plan de la ville de Bruxelles par Lerouge, 1745
Stadsplan van Brussel, Lerouge, 1745

Maîtrise des eaux

Une série de « vannes » régule le niveau des eaux et permet d'éviter les inondations en cas de crue. À partir du XIV^e siècle, le bras principal de la Senne entre en ville par la « Grande Écluse », intégrée au rempart de la deuxième enceinte urbaine. Reconstitué en 1871, le bâtiment (boulevard Poincaré 77) sert désormais de cadre à un restaurant ; on y observe encore le dispositif qui actionnait les vannes. Le bras secondaire de la rivière passe par la « Petite Écluse », elle aussi incorporée au rempart (boulevard de l'Abattoir 9), qui est détruite en 1927. La rivière quitte la ville via la porte de Laeken, dans l'axe du boulevard E. Jacqmain ; doublée d'un passage carrossable et piéton, cette porte est démolie en 1808.



La « Grande Écluse », 2008
De « Grote Spuy », 2008

Controle over het water

Verscheidene «sluizen» regelden het niveau van het water en verhinderden overstromingen bij waterstijging. Vanaf de 14de eeuw stroomde de hoofdarm van de Zenne de stad binnen via de «Grote Spuy», die geïntegreerd was in de verdedigingsmuur van de tweede stadsomwalling. Het gebouw werd gereconstrueerd in 1871 en doet nu dienst als restaurant (Poincarélaan 77). Je kan er nog het werkingsmechanisme van de sluizen zien. De zijarm van de rivier stroomde langs de «Kleine Spuy», die eveneens in de ringmuur verwerkt was (Slachthuislaan 9), maar afgebroken werd in 1927. De Zenne stroomde de stad buiten via de Lakensepoort in de lijn van de E. Jacqmainlaan. Deze laatste had zowel een wagen- als een voetgangersdoorgang, maar werd reeds in 1808 afgebroken.



Vestiges du pont des Vanniers, 1968
Resten van de Mandenmakersbrug, 1968

Matière première

Les eaux de la Senne sont utilisées par quantité de métiers : brasseurs, tanneurs, foulons, teinturiers... Une série de ramifications hydrauliques établies dès le début du XIV^e siècle permet d'amener l'eau vers les lieux d'activités ou de drainer les terrains utilisés dans les opérations de blanchissements, d'étendage et de séchage des draps. Si la pêche et l'élevage de poissons en viviers sont surtout pratiqués en dehors de la ville, la rivière intra-muros alimente cependant une série de « sauvoirs » ; le poisson y est conservé vivant jusqu'à sa consommation. En 1999, les vestiges de tels bassins du XV^e siècle ont été mis au jour lors de fouilles archéologiques réalisées entre les rues des Poissonniers, A. Orts et P. Devaux.



Sauvoirs mis au jour en 1999
Waterbassins, opgegraven in 1999

Noodzakelijk water

Het water van de Zenne was noodzakelijk voor tal van ambachtshandelingen: brouwers, leerlooiers, volders, ververs, ... Via een systeem van vertakkingen – uitgebouwd vanaf het begin van de 14de eeuw – stroomde het water naar de werkplekken of draineerde het terreinen die noodzakelijk waren voor het bleken, het uitspreiden en drogen van het laken. Hoewel de eigenlijke visvangst en het kweken van vis hoofdzakelijk buiten de stad gebeurde, bevonden er zich in de stad verschillende kleine waterbassins, die gevoed werden door de rivier. Hierin bewaarde men de vis levend, alvorens hij geconsumeerd werd. In 1999 troffen archeologen restanten van dergelijke 15de-eeuwse visvijver aan bij opgravingen tussen de Visverkopersstraat, de A. Ortsstraat en de P. Devauxstraat.



Dalles de séchage de brasserie
Eesttegels van brouwerijen



Le quartier aujourd'hui
De wijk vandaag

Source d'énergie

La Senne est non seulement un axe fluvial, mais aussi une source d'énergie. Plusieurs moulins sont établis en ville, principalement entre l'île Saint-Géry, la « Grande Écluse » et la « Petite Écluse ». Mentionnés dès 1175, les premiers dépendent initialement du duc de Brabant (Moutmolen, Slachmolen, Ruismolen...). Leurs successeurs participeront au développement industriel jusqu'au XIX^e siècle (Baertmolen, Driesmolen, Slijpmolen...). Les moulins sont utilisés pour différents types de moutures : grain panifiable, malt ou oléagineuses. Ils permettent également aux artisans d'actionner des meules pour battre et aiguiser le fer, de fouler les draps, de réduire les écorces de chêne en poudre (tan) utilisée pour la préparation des cuirs...



Le Moulin de l'Âne, vers 1870
Ezelmolen, omstreeks 1870

Energiebron

De Zenne is niet enkel een waterweg, ze was eveneens een belangrijke bron van energie. In de stad waren verschillende molens opgetrokken, in het bijzonder tussen het Sint-Gorikseiland, de «Grote Spuy» en de «Kleine Spuy». De oudste, vermeld vanaf 1175, waren eigendom van de hertogen van Brabant (Moutmolen, Slachmolen, Ruismolen,...). De opvolgers van deze molens waren mede verantwoordelijk voor de industriële ontwikkeling van de stad tot de 19de eeuw (Baertmolen, Driesmolen, Slijpmolen,...). Deze molens werden gebruikt voor het malen van broodgraan, mout of oliehoudende zaden. Daarnaast hielpen ze ambachtslieden onder andere bij het beslaan en het slijpen van metaal, het vollen van laken, het verwerken van eikenschors tot poeder (eek) dat gebruikt werd voor de preparatie van lederwaren,...



Moulins d'Overmolen, vers 1750
De molens van Overmolen, rond 1750

Moutmolen, Slachmolen, Driesmolen ...
Moutmolen, Slachmolen, Driesmolen ...

Le voûtement

Au fil des siècles, la Senne devient le principal exutoire des déchets domestiques et industriels. Véritable égout à ciel ouvert, elle charrie une eau malodorante, vecteur de maladies. Pour assainir le bas de la ville, le tracé intra-muros de la rivière est voûté en 1867-1871 sous la direction de l'architecte L. Suys. Des boulevards de type haussmannien sont établis sur le parcours et bordés d'immeubles prestigieux tels que la Bourse (1867-1873). Le voûtement rectifie le tracé de la ville médiévale et induit un rehaussement significatif du niveau de circulation en certains endroits. En 1955, la Senne est finalement déviée hors du Pentagone ; certains tronçons de l'ancien pertuis servent aujourd'hui de bassins d'orage.



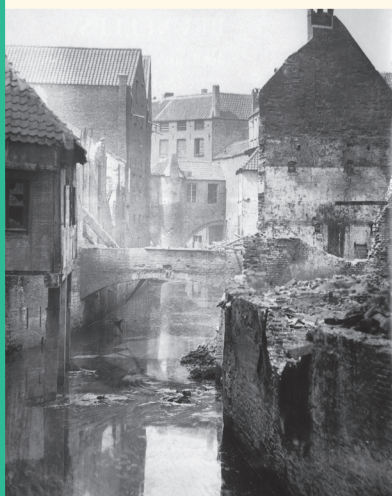
Voûtement de la Senne, 1870
Overwelving van de Zenne, 1870



Boulevard Anspach, 2014
Anspachlaan, 2014

De overwelving

Doorheen de jaren werd de Zenne meer en meer een geliefkoosde stortplaats voor huishoudelijk en industrieel afval. Als een ware openluchttriool verspreidde ze niet alleen een onaangename geur maar eveneens tal van bacteriën. Teneinde de benedenstad hiervan te verlossen, overwelfde men onder leiding van architect L. Suys, tussen 1867 en 1871 de rivier intra-muros. Bovenop haar traject legde men typische Haussmanniaanse lanen aan, samen met hun monumentale gebouwen, zoals de Beurs (1867-1873). De overwelving betekende een aanzienlijke verandering van het uitzicht van de stad en bovendien zorgde ze op bepaalde plaatsen voor een markante ophoging van de weg. In 1955 werd de Zenne finaal afgeleid buiten de Vijfhoek. Enkele delen van haar voormalig verloop dienen vandaag nog als stormbekken.



« Un égout à ciel ouvert », 1867
«Openluchttriool», 1867

Les boulevards centraux
De centrale lanen